

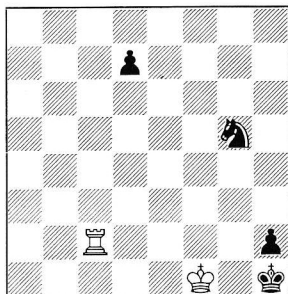

De logische strijd tussen probleem, studie, partij en Partij

Het artikel *De PEG-Files (1)* uit *Horizon* nummer 82 trok mijn belangstelling omdat ik zelf heb gestudeerd op – en gepubliceerd over – het gebruik van probleemthema's in de eindspelstudie en met name logische (en logisch voorbereide strategische) gedachten.

'Wiskundige' logica vereist dwingende eenduidigheid. Het equivalent in schaken is dat een zet maar één duidelijk afgegrensd doelstelling realiseert. Deze zuiverheid van de doelstelling bepaalt in grote mate de esthetische waarde. Idealerweise moet de logische zet in gedachten kunnen worden teruggenomen nadat het gewenste effect bereikt is. Juist vanwege de hoge idealen en strenge eisen maken logische problemen vaak een saai en weinig gevarieerde – zeg maar één-dimensionale – indruk. De helderheid van de voorstelling van het idee gaat ten koste van diepgang en virtuositeit. Als compensatie wordt de logische zet in de context van een ruimer idee geplaatst zoals de kritische combinaties, keuzecombinaties en dergelijke. De complexe rijkdom van de moderne cyclische problemen blijft echter buiten bereik. Een poging tot verrijking vind je weer wel terug in die meerzeters waarin logische effecten serieel op elkaar worden gestapeld. Zo'n opeenstapeling van logische effecten voor een hoger doel wordt getoond in de volgende spectaculaire veelzetter van Rehm en Eisert:

Hans Peter Rehm
Stephan Eisert
Die Schwalbe, 1984
#12

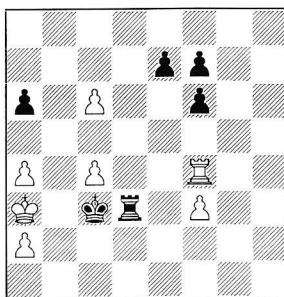

1.Kf2? Pe4+; 1.Te2? d5 2.Te3 d4.
1.Te1 Ph3 2.Tc3 Pg5 3.Tg3 Pe4 4.Te3 Pf6 (4...d5? 5.Te1) 5.Te1 Pg4 6.Te4 Pf6 7.Tf4 Ph5 (of 7...Ph7 8.Tf5 d6 9.Kf2 Pg5 10.Txg5 d5 11.Te5 d4 12.Te1 mat) 8.Tf3

d5 9.Kf2 Pf4 10.Txf4 d4 11.Te4 d3 12.Te1 mat.

Dit is behalve een probleem ook een eindspelstudie! Ter vergelijking een logische studie van de Russische componist Lazar Borisovich Zalkind.

Lazar Zalkind
1ste-2de Prijs *Troitzky toernooi*
van *Zadachi i Etyudy*, 1929
+

In deze studie slaagt de componist er in een opeenstapeling van logische torenzetten te realiseren:

1.c7 a5 2.Td4 Txf3 3.Tf4 (3.Td2? wordt weerlegd door 3...Kxd2+ 4.Kb2 Tc3 5.c8D Tc2+ etc. met remise) 3...Tg3 (nu kan 4.Tf2? worden beantwoord met 4...Tg8) 4. Tg4 Th3 (De zwarte toren wil zicht houden op de achtste rij. Tegelijkertijd verschuilt hij zich voor de pion-promotie achter de witte toren. In die zin is de voorafgaande manoeuvre evenzeer beoogd door zwart als door wit.) 5.Th4 (Maar wit heeft het laatste woord in dit torenduel.) 5...Tg3 6.Th3 Txb3 7.c8D en wit wint. Bijvoorbeeld: 7...Td3 8.Df5 Kc2+ 9.Dxd3 Kxd3 10.c5.

De oorspronkelijke te overwinnen hindernis is de zwarte parade tegen de promotie van de c-pion. De witte logische torenzetten zijn onzuiver en creëren verdedigingsmogelijkheden die nieuwe obstakels vormen.

Uit een artikel van Eisert en Rehm met de titel *Pläne, Spiele, Züge* dat verscheen in *Die Schwalbe* 48, XII/1977, bladzijden 137-151 citeer ik:

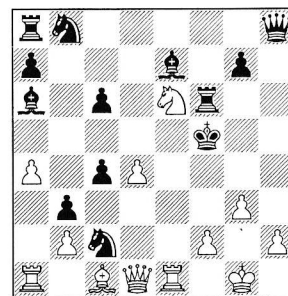
“Van een logische combinatie is sprake wanneer:

*Een actie stuit op een hindernis.
Deze hindernis kan door een toegevoegde manoeuvre worden overwonnen,
De combinatie van deze manoeuvre met de actie leidt tot succes.”*

Volgens de leer van de zogenaamde Nieuw-Duitse school vereist een logische combinatie een hoofdplan, een obstakel en een voorplan dat het obstakel uit de weg ruimt.

In deze zin is de Novotny-zet uit de partij Rubtsova tegen Belovova uit *De PEG-Files (1)* geen logische zet: zowel de aanwijsbare hindernis als de beoogde actie ontbreken. Maar naar mijn (en waarschijnlijk veler) mening is Pe2+ toch wel degelijk logisch, vanwege de terugzetbaarheid van het paard en de zuiverheid van de zet met betrekking tot het bereikte doel. Het “voorplan” is een later bedenkfel van de Nieuw-Duitse school. Denk ook eens aan de koningsdriehoekjes in de strijd om de oppositie en de leer van de toegevoegde velden, die, ondanks het ontbreken van een voorplan, exemplarisch zijn voor het zuivere logische manoeuvre-ren. Trouwens, een zeldzaam dame-driehoekje had kunnen gebeuren in een partij van Gelfand tegen Shirov in 1992:

Boris Gelfand – Alexei Shirov
Parijs Immopar toernooi, 1992
Wit aan zet

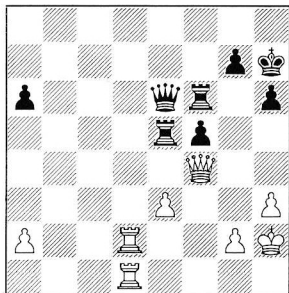

Gelfand speelde in deze rapidpartij 23.Df3+? en verloor. Mogelijk was 23.Pxg7+ Kg6 24.Txe7 Dh3 25.De2 (maar niet direct 25.Dd2? Df1+ 26.Kxf1 c3+) 25...Lc8 26.Dd2 en wint. De logische zet 25.De2 verwijdert het zwarte obstakel.

In de wereld van het partijschaak is het zoeken naar doelzuivere “logica” te vergelijken met het zoeken naar een speld in een hooiberg: je moet er per ongeluk op gaan zitten. Weliswaar beogen de meeste zetten een specifiek doel, maar ongewild worden er allerlei andere effecten teweeg gebracht. (Een uitzondering vormen die pionneindspelen waarin de strijd om de oppositie een centrale rol speelt.) Juist

omdat logica in de schaakpartij zo zeldzaam voorkomt, brengt het een sterke schoonheidservaring met zich mee. In het boek van Andrew Soltis getiteld *Soviet Chess 1917-1991* bemerkte ik toevallig een logische combinatie: een zogenaamde indirecte combinatie in de aanval (zie ook het boekje van Kofman: *De Logische School in het Schaakprobleem*):

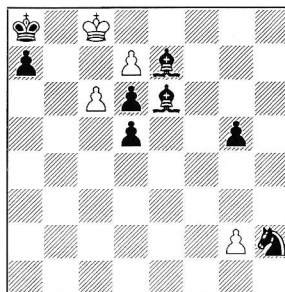
Paul Keres – Mikhail Botvinnik
Wereldkampioenschap, 1948
Zwart aan zet

Wit wordt gedwongen een kritisch veld te overschrijden dat vervolgens wordt afgesloten: niet met het oogmerk om een patstelling op te heffen, de oorspronkelijke Indische idee, maar om dameruil te voorkomen. De thematische schijnoplossing is 38...Txe3 39.Td6 gevolgd door 39...De5 40.Dxe5 Txe5 41.Txf6 gxf6. De logische zet **38...Te4!** heeft slechts een doelstelling: de weerlegging van de weerlegging. Na 39.Db8 Txe3 wordt de "weerlegging weerlegd": 40.Td6 De5+ etc. (in de partij volgde 40.Td8 en Botvinnik won uiteindelijk na zware strijd.) De zet 38...Te4 is terugzetbaar. Zij overwint de hindernis van de gedwongen afruil.

Voor andere voorbeelden van logische zetjes in schaakpartijen verwijs ik graag naar mijn boek *NeverEnding Quest of Type C Volume A* uit 1994.

Adolf Kraemer
Deutsche Tageszeitung, 1932

Terwijl in de partij van Keres tegen Botvinnik een "zwarte" kritische manoeuvre wordt afgedwongen gaat het er in de studie van Kraemer net omgekeerd aan toe: als wit zich vergist laat hij een vrijwillige zwarte kritische combinatie toe; dat voorkomt wit met de offerzet **1.g4!** Het logische moment schuilt hier niet zo zeer in de zetten als wel in de keuze van de juiste zetvolgorde. De regel van de terugzetbaarheid werkt niet meer: Als na 1.g4 Lxg4 de witte pion wordt teruggeplaatst op g2 volgt 2.c7 Lf6 3.g3 Lh3 etc. Dit euvel had de componist kunnen vervangen door toevoeging van een zwarte pion op f6 en een witte op d4. Dan is na 2.c7 zwart in zeldwang! (2...f5 3.d8D f4+ 4.Dd7 Lxd7 5.Kxd7 en mat.)

1.g4 (1.c7? Lg4! 2.g3 Lh3! 3.g4 Pxd4 4.d8D Pe5+) **1...Lxg4 2.c7** en remise.

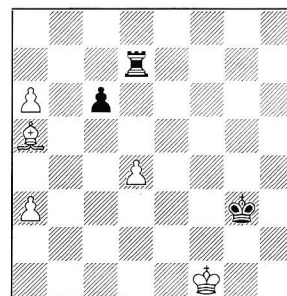
In de jaren dertig werd in Sovjet-Rusland een "pittige" discussie gevoerd over

het verband tussen probleem, studie en partij (men leze hierover het boek van Soltis). Het eindresultaat was dat zowel Zalkind, voorstander van de toenadering van de studie tot het (logische) probleem, als Barulin, strijder voor de autonomie van het probleem ten opzicht van de partij, naar Siberië verbannen werden. Botvinnik werd de nieuwe wereldkampioen.

Denk echter niet dat de logica van het schaakspel op de strijd in de mensenwereld van toepassing is. De logica van de Partij kende nog andere – onbekende – wetten: Kaminer, de wegbereider van de realistische studie, "triomf van de Sovjetschool", stierf in 1938 voor het vuurpeloton.

Als eerbetoon aan Sergey Mikhailovich Kaminer volgt hier nog een (voor hem zeldzaam) logisch werkje.

Sergey Kaminer
Krasnaja Gazeta, 1929

1.Lb6 Te7 2.a7 Te8 3.d5! cxd5 4.Lc7+ Kf3 5.Lb8 Th8 6.Ke1 Ke3 7.Kd1 Kd3 8.Ke1 Kc3 9.Le5+ en wint. De koningsmars naar Ke3 dient alleen om de zwarte koning naar e3 te lokken, daarna mag hij terug naar f1.